

ГЕНЕЗА ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «НАРОДНО-СЦЕНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ»

У статті досліджуються історичні передумови зародження нової навчальної дисципліни «Народно-сценічний танець» в системі професійної хореографічної освіти. Чітко визначені події, які стали відправним моментом до появи спеціальної системи підготовки виконавців характерних танців. Розглядається діяльність відомих майстрів з народно-сценічного танцю, які сприяли зародженню та становленню дисципліни. Аналізуються шляхи розвитку даної дисципліни від моменту зародження до сьогодення.

Ключові слова: народно-сценічний танець, навчальна дисципліна, шляхи розвитку, хореографічна освіта.

В статье исследуются исторические предпосылки зарождения новой учебной дисциплины «Народно-сценический танец» в системе профессионального хореографического образования. Четко определены события, которые явились отправным моментом для появления специальной системы подготовки исполнителей характерных танцев. Рассматривается деятельность известных мастеров народно-сценического танца, которые способствовали зарождению и становлению дисциплины. Анализируются пути развития данной дисциплины от момента появления до сегодняшнего дня.

Ключевые слова: народно-сценический танец, учебная дисциплина, пути развития, хореографическое образование.

The article examines the historical background of the birth of a new discipline «Folk-stage dance» in the system of professional choreographic education. Clearly defined events, which were the starting point for the emergence of a special system of training performer's folk-stage dances in ballets. Analyzes the ways of the discipline from the inception to the present. The study proved that the development and improvement of discipline «Folk-stage dance» directly linked to the preparation and production of new textbooks. The article made a detailed analysis of the first textbook with the subject «Fundamentals of character dance» the authors of which have by Alexander Lopukhov, Alexander Shiryayev and Andrey Bocharov. Special attention the author pays Natalia Tarasova textbook «Theory and methods of teaching folk-stage dance». An attempt to analyze the effectiveness of training and proven folk-stage dance by the method of Natalia Tarasova. We consider the work of famous masters of folk stage dance, which contributed to the formation and

establishment of academic discipline «Folk-stage dance».

Key words: *folk-stage dance, academic discipline, choreographic education, the development.*

У сучасних умовах євроінтеграційної спрямованості освітніх процесів в Україні гостро стає питання вдосконалення професійної освіти взагалі та хореографічної освіти зокрема. Хореографічне мистецтво завжди приваблювало велику кількість шанувальників, а в наші дні ця зацікавленість значно активізувалась. Таку активність безперечно можна пов'язати з великою кількістю сучасних телевізійних проєктів, як-от «Танці з зірками», «Танцюю для тебе», «Танцюють всі».

Предмет «Народно-сценічний танець» сьогодні є обов'язковою дисципліною в системі хореографічної освіти професійних танцівників та майбутніх учителів хореографії як в Україні, так і у всьому світі. Для того, щоб у процесі вдосконалення методик вивчення народно-сценічного танцю рухатись далі, необхідно зрозуміти особливості зародження навчальної дисципліни «Народно-сценічний танець» та проаналізувати шляхи її розвитку від початку до сьогодення.

Балетмейстерів, педагогів, мистецтвознавців завжди цікавили проблеми генези та особливості розвитку народного танцю. Це, зокрема, відобразилось у наукових працях К. Василенка, Г. Добровольської, М. Ельяша, В. Пасютинської, Ю. Слонимського, І. Смірнова, Ю. Станішевського, Т. Ткаченко, В. Уральської. Педагогічна система підготовки вчителів народно-сценічного танцю формувалася впродовж багатьох десятиліть завдяки роботі провідних дослідників та педагогів народного хореографічного мистецтва: К. Василенка, В. Верховинця, Г. Гусєва, А. Гуменюка, Є. Зайцева, Г. Настюкова, Т. Ткаченко, О. Лопухова та ін. Усі вони доклали чимало зусиль для розвитку та вдосконалення теоретико-методологічних засад становлення та розвитку народно-сценічного танцю як навчальної дисципліни. Сучасних викладачів хореографії, мистецтвознавців, науковців продовжують цікавити питання становлення та розвитку хореографічної освіти взагалі та народно-сценічного танцю зокрема. Проблеми методики викладання народно-сценічного танцю у вищих навчальних закладах досліджують І. Легка та О. Яценко; становлення народно-сценічного танцю як навчальної дисципліни розглядають С. Куценко та А. Максименко; питанням формування педагогічної майстерності майбутніх учителів хореографії присвячують свої роботи О. Барабаш та Т. Фурманова; народно-сценічний екзерсис як засіб формування професійних навичок розглядає Н. Киричук; народно-сценічний танець як національне надбання та засіб формування етнокультурної компетентності входить у коло досліджень В. Дорошенко та Ю. Петрової.

Метою статті є дослідження особливостей зародження та створення

навчальної дисципліни «Народно-сценічний танець» та шляхів її розвитку.

Національні танці в балеті були присутні з моменту виникнення балетного театру. Рухи французьких та італійських народних танців завжди виконували роль джерела для збагачення лексики класичного танцю. Прикладом цього явища є рухи, які з народних стали класичними: *pasdebourtee* (рух французького народного танцю *бурре*), *pasdebasque* (крок басків) та інші [7, с. 3]. Характерні танці в балетах XIX століття мали суто дивертисментний характер, тобто були лише вставними номерами, які практично не пов'язані з основною дією балету. У той час в балетних виставах можна було побачити чимало народних танців зі всього світу: угорські чардаші, польські мазурки, іспанські хоти, італійські тарантели та інші. Але окремого предмета в училищі, а тим більше самостійної системи підготовки виконавців національних танців у балетах не існувало. Якщо школа класичного танцю в той час була досить потужною, то до виконання характерних танців у балетних постановках готувались самотужки або за допомогою інших, уже досвідчених артистів. Ставлення до характерних танців на той час було як до другорядних, побічних, не престижних. Більшість молодих артистів розмірковували: «Навіщо займатись характерним танцем, якщо вся пошана, слава та успіх приходять у першу чергу до класичних танцівників?». Але слід зазначити, що все-таки з'являлися артисти та викладачі, які бачили перспективу у розвитку характерних, національних танців.

«Характерний танець» як предмет вивчення з'явився наприкінці XIX ст. у Петербурзькому імператорському хореографічному училищі. Саме в 90-х роках XIX століття відбулась незначна подія, яка мала дуже велике значення для подальшого розвитку характерного танцю [6, с. 46]. На сцені Маріїнського театру у Санкт-Петербурзі починають працювати угорець Альфред Бекефі та росіянин Олександр Ширяєв. Закріплення за цими артистами амплу характерних танцівників наштовхнуло їх на думку про створення спеціальної системи підготовки. А до того часу ніхто навіть не замислювався над цим питанням. Першим про створення спеціального характерного класу задумався угорець А. Бекефі. Спираючись на систему класичного танцю, він відокремив ряд вправ, які, на його погляд, були найбільш наближені до виконання рухів характерного танцю. О. Ширяєв, у свою чергу, мав чудову звичку повсякчас замальовувати танцювальних рухів характерного жанру. Продовживши починання А. Бекефі, він створив певну схему уроку характерного танцю, розділивши його на вправи біля станка та вправи на середині зали. Ці уроки пізніше ввели у двох старших класах Петербурзької балетної школи. Олександр Вікторович із задоволенням викладав характерний танець, він умів зацікавити своїх учнів невимовною фантазією, різноманітністю комбінацій. Успішно розвивав у них виразність, техніку, артистизм та манеру виконання. Досвід О. Ширяєва був позитивним, але в той час його

чому не підтримали.

Початок ХХ століття характеризується процесом еволюції характерного танцю. Цьому явищу активно сприяла творчість талановитих балетмейстерів О. Горського та М. Фокіна, а також роботи їхніх учнів та послідовників. Олександр Горський, продовжуючи традиції попередників, поєднував класичний танець з народними барвами, не змінюючи при цьому методів роботи над національними образами [7, с. 7]. Інший підхід використовував у роботі Михайло Фокін. Його балети «Половецькі пляски» та «Арагонська хота» здійснили вирішальний вплив на розвиток характерного танцю першої половини ХХ століття. У М. Фокіна кожен образ мав яскраво визначений національний характер. Спираючись на класичну базу, балетмейстер створював динамічні та запальні танці диких синів степу та мешканців іспанського Арагону [3, с. 93].

Подальший розвиток характерного танцю напряду залежав від наявності розробленої і тісно пов'язаної з практикою методичної системи виховання характерного танцівника. Вже в 20-х роках цю дисципліну поступово включають у програму хореографічних училищ як Ленінграда, Москви, так і інших міст СРСР. У цей же період почалися заняття характерним тренажем і в класах удосконалення артистів балету в театрах. Наступною подією в розвитку народно-сценічного танцю було видання першого посібника «Основи характерного танцю» (1939 р.) за авторством А. В. Лопухова, А. В. Ширяєва, А. І. Бочарова, якій став першою у світі методичною вказівкою з цього предмета [6]. Приводом для створення підручника став досвід найстарішого педагога характерного танцю О. Ширяєва. Самі автори називали свою книгу починком у галузі методичного вивчення характерного танцю. Вони виклали в ньому струнку й перевірену власним досвідом систему характерного тренування, яка відзначалася логічною послідовністю вправ і доцільним добром рухів. Автори зафіксували рухи, які вже існували у навчальній практиці, по можливості дали їм назви, встановили їхній взаємозв'язок, указуючи послідовність вивчення окремих вправ у курсі характерного танцю. У посібнику навчальний матеріал розподіляється не за ступенем складності вправ, а за їхніми основними ознаками та призначенням. Перша глава – це вправи біля станка, друга – це вправи на середині залу та елементи різних народних танців: російського, українського, циганського, угорського, польського, іспанського та інших. В окремій главі представлена програма курсу характерного танцю на п'ять років навчання. Окрема глава розкриває методику побудови курсу та уроку народно-сценічного танцю. Посібник «Основи характерного танцю» став методологічною базою для створення та подальшого розвитку нової дисципліни, а також гарним підґрунтям для створення нових посібників.

Зацікавленість світової спільноти народною творчістю в першій половині ХХ століття зумовили Міжнародний фестиваль фольклору в місті

Лондоні (Англія) у 1936 році, перший Всесоюзний фестиваль народного танцю у Москві, Перша декада українського мистецтва у Москві. Після цих знакових подій у 1937 році було створено Державний ансамбль народного танцю СРСР під керівництвом І. Мойсеєва та Державний ансамбль народного танцю України під керівництвом П. Вірського та М. Болотова. Репертуар Державного ансамблю народного танцю СРСР уключав у себе танці, в яких підкреслені типові риси фольклору різних країн світу. А керівники Державного ансамблю народного танцю України розпочали процес відродження українського народного танцю в усьому його різноманітті. Унаслідок виникнення цілого ряду професійних ансамблів танцю в той час з'являється термін «народно-сценічний танець». Будучи наступником «характерного танцю», народно – сценічний увібрав усе найкраще з його еволюційного досвіду, одночасно збагачуючись зразками багатонаціональної танцювальної культури і перебуваючи в тісній взаємодії з іншими видами танцю і музикою. Подальший розвиток народно-сценічного танцю було підкріплено діяльністю багатьох аматорських колективів народного танцю, які почали освоювати сценічну культуру і використовували багату палітру образності та засобів виразності у творчому і виховному процесі.

Наступні етапи становлення школи народно-сценічного танцю безпосередньо пов'язані з подальшим розвитком системи її викладання і виданням нових підручників. Багато видатних майстрів-хореографів у галузі народної хореографії протягом другої половини ХХ ст. продовжували займатись удосконаленням методики викладання народно-сценічного танцю. У 60-х роках в інститутах культури відкриваються хореографічні відділення, які готують майбутніх балетмейстерів та педагогів хореографії. У 1954 році професор Державного інституту театрального мистецтва імені О. Луначарського Т. Ткаченко видає книгу «Народный танец» [10]. Це була цінна і ґрунтовна праця в якій широко представлені елементи танців всіх республік Радянського Союзу. Т. Ткаченко зробила значний внесок у розвиток системи виховання керівників танцювальних колективів та педагогів-хореографів. У розділі «Станок» були систематизовані вправи народно-сценічного екзерсису, надані нові назви, що значно зміцнило позиції дисципліни. Система вправ народно-сценічного танцю остаточно відокремилась у самостійну дисципліну. До цього часу предмет «народно-сценічний танець» дуже швидко поширювався та ввійшов до навчальних програм різних навчальних закладів. У 1966 році А. Блатова, старший викладач Ленінградського хореографічного училища імені А. Ваганової, видає навчально-методичний посібник із народно-характерного танцю, який тривалий час мав успіх серед викладачів народної хореографії, керівників аматорських танцювальних колективів [1]. У 1972 році друкується книга відомої характерної танцівниці та педагога Н. Стуколкіної «Четыре

екзерсиса» [8]. У 1976 році викладачі московського хореографічного училища К. Зацепіна, А. Клімов, К. Ріхтер, Н. Толста, Є. Фарманянц видали першу частину навчально-методичного посібника для навчальних закладів культури та мистецтв «Народно-сценічний танець» [5].

Українські фахівці народного танцю також активно працювали в цьому напрямку. У 1975 році професор Київського державного інституту культури імені О. Корнійчука Євген Васильович Зайцев видає книгу «Основи народно-сценічного танцю. I частина»; 1976 року виходить II частина. Це перший посібник із методики вивчення народно-сценічного танцю, який написаний українською мовою [4]. Доцент кафедри хореографії Київської державної академії керівних кадрів культури та мистецтв В. Володько випускає у 2002–2004 роках посібник «Методика викладання народно-сценічного танцю» у трьох частинах.

Особливе місце, на нашу думку, займає праця завідувача кафедри методики викладання характерного, історичного, сучасного танцю та акторської майстерності Академії російського балету імені А. Ваганової, професора Наталії Борисівни Тарасової. Її навчальний посібник «Теорія і методика викладання народно-сценічного танцю», який було надруковано у 1996 році, присвячений проблемам навчального процесу в галузі народно-сценічного (характерного) танцю [9]. Для майбутніх учителів хореографії поява цього посібника – це значна подія. Головною особливістю цієї роботи є те, що методика вивчення всіх вправ народно-сценічного екзерсису біля станка описана за певною схемою. Послідовність опису вправ біля станка така: першою дається назва вправи, далі – переклад із французької, якщо використовується французький термін, потім виголошується мета та завдання кожної вправи з урахуванням того, які м'язи та суглоби розвиваються, якої якості необхідно досягти під час виконання саме цієї вправи, потім визначається характер виконання вправи (наприклад: характер виконання чіткої, різкої або повільної, м'якої), далі визначається характерний музичний розмір, який притаманний певній вправі, далі слідує опис вправи за тактами, тобто потактова розкладка вправи у так званому «чистому вигляді», далі описані методичні вимоги до виконання вправи (те, на що треба звернути увагу при вивченні та виконанні), потім – характерні помилки, далі – з якими іншими вправами та танцювальними рухами може комбінуватися основна вправа, а наприкінці – в характері якого народного танцю може виконуватись, наприклад, в українському, грузинському, молдавському або іншому за завданням викладача. Саме робота зі студентами за методикою Н. Тарасової дає високий рівень засвоєння навчального матеріалу.

Крім розглянутих вище методик, протягом другої половини ХХ століття майстрами з народно-сценічної хореографії були написані та надруковані посібники з описом рухів та композицій молдавських,

російських, українських, білоруських, грузинських, литовських, узбецьких, вірменських та інших народних танців. Автори книг: А. Богданов, К. Василенко, Л. Гварамадзе, Р. Карімова, А. Клімов, М. Мурашко, Н. Надеждіна, Л. Ошурко, Х. Суна, Т. Ткаченко, В. Уральська, Т. Устинова, Ю. Чурко та інші.

Процес удосконалення методик вивчення дисципліни «Народно-сценічний танець» продовжується і у ХХІ столітті. Протягом останніх дванадцяти років спеціалісти в галузі викладання народно-сценічного танцю вдосконалюють методики вивчення цього предмета. У 2003–2004 роках професор кафедри народного танцю Московського державного університету культури та мистецтв Г. Гусев (м. Москва) видає посібник «Методика преподавания народного танца» у трьох частинах [2]. У 2004 році викладач Академії російського балету імені А. Ваганової Д. Звягін (м. Санкт-Петербург) видає посібник «Народно-характерний танець». У 2005 році А. Телегін (м. Самара) видає посібник для студентів вищих навчальних закладів культури та мистецтв «Народно-сценічний танець і методика його викладання». 2008 рік засвідчує вихід у світ посібників В. Каміна (м. Київ) «Народно-сценічний танець: груповий розподіл вправ біля станка» та А. Борзова (м. Москва) «Народно-сценічний танець. Екзерсиси біля станка». Третє перевидання у 2014 році побачив посібник І. Генслер (м. Санкт-Петербург) «Методика викладання характерного танцю».

Таким чином характерний (народно-сценічний) танець як навчальна дисципліна виник у кінці ХІХ століття внаслідок еволюційних процесів у балетному театрі того часу та визнання необхідності створення спеціальної системи підготовки характерних танцівників на зразок класичного екзерсису. Знаковою подією в розвитку народно-сценічного танцю було видання першого посібника «Основи характерного танцю» (1939 р.) за авторством А. Лопухова, А. Ширяєва, А. Бочарова, якій став першим у світі методичним порадиником із цього предмета. Наступні етапи становлення школи народно-сценічного танцю протягом другої половини ХХ століття безпосередньо пов'язані з подальшим розвитком системи її викладання і виданням нових підручників. Народно-сценічний танець на сучасному етапі розвитку став предметом досліджень мистецтвознавців, педагогів, музикантів та хореографів. Зважаючи на те, що навчальна дисципліна «Народно-сценічний танець» ще досить молода, вона продовжує розвиватись та вдосконалюватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блатова А. Н. Программа по народно-характерному танцу (для самостоятельных хореографических коллективов) / А. Н. Блатова. – Л., 1966. – 186 с.
2. Гусев Г. П. Методика преподавания народного танца: упражнения у

- станка / Г. П. Гусев. – М. : Владос, 2003. – 208 с.
3. Добровольская Г. Н. Танец. Пантомима. Балет. / Г. Н. Добровольская. – Л. : Искусство, 1975. – 128 с.
  4. Зайцев С. В. Основы народно-сценичного танцю / С. В. Зайцев, Ю. В. Колесниченко. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. – 416 с.
  5. Зацепина К. Народно-сценический танец, часть I / К. Зацепина, А. Климов,
  6. Рихтер К. Народно-сценический танец : учебно-методическое пособие для средних специальных и высших учебных заведений искусств и культуры К. Рихтер, К. Толстая, С. Фарманянц. – М., Искусство, 1976. – 224 с.
  7. Лопухов А. В. Основы характерного танца / А. В. Лопухов, А. В. Ширяев, А. И. Бочаров. – СПб., М., Краснодар: Планета музыки, Лань, 2007. – 344 с.
  8. Макарова О. Н. Национальный танец в современном балете / О. Н. Макарова. – СПб.: Балтийские сезоны, 2012. – 176 с.
  9. Стуколкина Н. М. Четыре экзерсиса: уроки характерного танца / Н. М. Стуколкина. – М., 1972. – 399 с.
  10. Тарасова Н. Б. Теория и методика преподавания народно-сценического танца / Н. Б. Тарасова. – СПб., 1996. – 132 с.
  11. Ткаченко Т. С. Народный танец / Т. С. Ткаченко. – М.: Искусство, 1954. – 684 с.